

---

---

### ПРАВЕДНИКИ

Сукало Акуліна Павлівна (1894-1942)  
Сукало Валентина Романівна (1925)  
Сукало Тамара Романівна (1926)  
Космінська Алла  
Качалова Олеся

### ВРЯТОВАНІ

Кузьма (Рознатовська) Лідія Костянтинівна (1935)  
Рознатовська (Вайсбрейм) Раїса Аркадівна (1915-1986)  
Долідзе (Вайсбрейм) Берта Аркадівна (1905-1983)



**Т.Р. Сукало**



**В.Р. Сукало**



**Л.К. Кузьма**



**Р.А. Рознатовська**



**Б.А. Долідзе**

Жила на бульварі Шевченка, в будинку, де зараз готель «Прем'єр-палац», велика єврейська родина: зубний лікар Аркадій Мойсейович Вайсбрейм (1869) і його доньки – Раїса (одружена з росіянином Костянтином Рознатовським), Олена, чоловік якої, Григорій Левіт, після оточення повернувся до Києва, і найстарша Берта. Її чоловік, Віктор Долідзе, був відомим грузинським композитором, автором оперети «Кето і Коте». Їхній брат Еміль загинув на фронті.

29 вересня на Сирець вирушили всі разом. У гармидері втратили Олену з чоловіком і їх чотирирічного синочка Шуру, які пішли до Бабиного Яру і там загинули. Дорогою Аркадій Мойсейович зустрів знайому, яка повідомила про розстріл євреїв. Сім'я повернулася додому, але потім змушена була переховуватись у знайомих, яким платили золотими коронками, що залишилися у Аркадія Мойсейовича. Незабаром він залишив записку, що не бажає бути тягарем, і пішов, щоб прийняти отруту. У записці він вказав адресу Акуліни Сукало, яка жила в Печерській Лаврі, і велів у разі небезпеки звернутися до неї.

---

---

Поневірялися сестри окремо: Берта – у своєї товаришки по службі Алли Космінської, а Раїса з донькою Лідою за порадою батька – у сліпої Акуліни Сукало. Акуліна працювала на фабриці: нанизувала коралові намиста. Вдома залишалися її доньки Валя і Тамара. Чоловік Акуліни, також сліпий, Роман Сукало був проти євреїв в будинку і загрожував видати їх поліцаям. Побоюючись за Раїсу і її доньку, Акуліна відвела їх до сусідки – баби Полі, але Роман Сукало вигнав їх і звідти. Раїса з донькою попрямувала до Берти. Околицями йшли через все місто, ніч провели на лавці в сквері. Наступного дня брели під проливним дощем...

Голодні і змучені, вони розшукали Берту. Її знайома – Олеся Качалова, зробила сестрам фальшиві документи, за якими Рая стала росіянку, а Берта – грузинкою. Декілька днів всі перебули у Алли Космінської, яка виявилася надійною людиною. Незабаром Раїса знайшла свою свекруху Рознатовську, яка охрестила маленьку Лідочку.

Весною 1942 року сестри оселилися в селі Матвіїха Володарського району Київської області, куди німці заходили рідко. Тут вони трудилися разом з селянами. Раїса добре малювала і вишивала, і жителі села охоче купували зроблені нею ікони, портрети і рушники.

Після визволення Києва сестри повернулися до міста. Раїса в Палаці культури «Харчовик» вела драмгурток. 1948 року вона повторно вийшла заміж і переїхала з донькою до Закарпаття. Її донька Лідія Кузьма – інженер, зараз живе в Рахові, виростила дітей, має онуків. Берта до самої пенсії викладала в хореографічному училищі.

Важко склалася доля сестер Сукало – Валентини і Тамари. 1942 року померла Акуліна Павлівна. Відразу ж після похоронів батько вигнав доньок з дому, а потім за його доносом сестер відправили до Німеччини. Валя працювала на заводі, де була підпільна організація: її учасники псували боєприпаси, що виготовлялися на підприємстві. Одного разу Валя зіпсувала цілий штабель ящиків з патронами. Німецький наглядач, пошкодувавши дівчину, дав їй можливість втекти, але через місяць її зловили і направили до концтабору. Весною 1945 року ув'язнених перевозили до Равенсбрюка, і дорогою Валі вдалося втекти. Зараз вона живе в Києві, виховала п'ятьох дітей. Тамара після війни вийшла заміж за голландця і виїхала до Голландії.

Валентині, Тамарі та їх матері Акуліні Павлівні Сукало, а також Аллі Космінській і Олесі Качаловій 1999 року присвоєні звання «Праведник Бабиного Яру».

2006 р. Сукало Валентина нагороджена орденом "За заслуги" III ступеня.